

Jan de Jonge*

Boekbespreking

J. Hartog, *Tussen vraag en aanbod*
Stenfert-Kroese, Leiden/Antwerpen 1980

C. de Galan, *Economie van de arbeid*
Samsom, Alphen a/d Rijn/Brussel 1981

De hier te bespreken boeken hebben beide de *arbeidsmarkt* tot onderwerp. Het boek van Hartog is probleemgericht en bevat een bundeling van onderzoekingen. Hartog wil met zijn boek een bijdrage leveren aan de discussie over de knelpunten op de arbeidsmarkt: een discussie die in de jaren 1979 en 1980 hoog oplaaide. Veronderstelt het boek van Hartog reeds een primaire kennis van de arbeidsmarkt bij de lezer, De Galan richt zich juist op een publiek dat zich deze elementaire kennis wil eigen maken. Zijn boek is een algemeen inleidend studieboek over de arbeidsmarkt (het eerste Nederlandstalige handboek).

De twee boeken verschillen dus nogal van elkaar. In combinatie stellen ze ons in staat een blik te werpen in de keuken van de Nederlandse analyse van de arbeidsmarkt. Om in deze stijl te blijven: we kijken eerst naar de recepten (Hartog) en werpen vervolgens een blik op de ingrediënten (De Galan).

1 Tussen vraag en aanbod

Hartog beoogde met deze publikatie bij te dragen aan een verheldering van de discussie over de knelpunten op de arbeidsmarkt. Meer in het bijzonder betreft dit het onderwerp aan het eind van de jaren zeventig, namelijk de *gelijktijdige aanwezigheid van een omvangrijke werkloosheid en een groot aantal vakatures*. De schrijver heeft een aantal onderzoekingen over het functioneren van de arbeidsmarkt gebundeld en tevens eigen empirisch materiaal aangedragen ter verheldering van dit, nog steeds actuele, probleem. Weliswaar is er wat betreft het aantal vakatures momenteel sprake

118

* Econoom, werkzaam bij de
subfakulteit andragologie aan de

Universiteit van Amsterdam.

van een laagterekord, toch heerst de mening dat het aantal vakatures weer snel zal oplopen bij aantrekkende werkgelegenheid, omdat het bovengenoemde probleem zou wijzen op een structurele verslechtering van het functioneren van de arbeidsmarkt.

Voor de helderheid lijkt het me verstandig eerst nog op deze kwestie in te gaan, dan wordt de bespreking van het boek van Hartog begrijpelijker.

Ik wil eerst twee mogelijke theoretische verklaringen geven voor een situatie op de arbeidsmarkt, dat de werkloosheid stijgt terwijl de openstaande vraag niet afneemt: een toename van het verloop op de arbeidsmarkt, en een toegenomen heterogeniteit van de arbeidsmarkt.

De toename van het *verloop* vormt de uitdrukking van de dynamiek van de werkgelegenheidsstructuur: de afbraak van de werkgelegenheid in het ene bedrijf, bedrijfstak en regio en de creatie van werkgelegenheid in andere bedrijven, bedrijfstakken en regio's veroorzaakt een hoog verloop, dat bovendien nog wordt versterkt door de toename van het werken op kontraktbasis. In dit geval hoeft er geen sprake te zijn van een structureel arbeidsmarktprobleem.

Dat is wél het geval indien er (eventueel op grond van dezelfde dynamiek) sprake is van een toegenomen *heterogeniteit* van de arbeidsmarkt. Dit is als volgt te verduidelijken. De arbeidsmarkt is zowel aan vraag- als aan aanbodzijde heterogeen, met andere woorden verdeeld in *segmenten* waartussen weinig mobiliteit bestaat. Naarmate dit segmentatieproces toeneemt en naarmate vraag en aanbod ongelijkmatiger over deze segmenten zijn verdeeld, wordt de kans groter dat werkloosheid en openstaande vraag gelijktijdig voorkomen of zelfs gelijktijdig stijgen. De vraag is hoe men de deelmarkten (segmenten) onderscheidt. Gangbare indelingen zijn gebaseerd op regio's en beroepen. Bij de laatste indeling maakt men vaak nog een nadere differentiatie langs een horizontale en een verticale as: vanuit beroepen geredeneerd bestaat de arbeidsmarkt uit deelmarkten voor beroepsrichtingen (bijvoorbeeld metaalwerker en chauffeur) en beroepsniveaus (bijvoorbeeld onderwijzer en hoogleraar). In de knelpuntendiskussie heeft de mogelijkheid van een *toegenomen beroepsbepaalde heterogeniteit tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt* centraal gestaan. Naarmate de beroepsbepaalde differentiatie van de arbeidsmarkt is voortgeschreden (de horizontale en verticale specialisatie is toegenomen) is, in het geval dat vraag en aanbod ongelijkmatig over deelmarkten zijn verspreid, de kans kleiner dat een aansluiting daartussen tot stand gebracht kan worden.

Van de bovenstaande benaderingen van de arbeidsmarkt kan worden gezegd dat zij de oorzaak van het slechter functioneren van de arbeidsmarkt situeren aan de *vraagzijde*, namelijk de kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkeling van de werkgelegenheidsstructuur. Zo zou de toename van het verloop structureel zijn, indien kon worden aangetoond dat bijvoorbeeld het werken op kontraktbasis (of meer algemeen gesteld: de instabiliteit van de werkgelegenheid) is toegenomen. Dit is een aspekt dat in de diverse varianten van de theorieën over de duaal gesegmenteerde arbeidsmarkt veel aandacht krijgt.

De knelpuntendiskussie heeft echter vooral diegenen geïnspireerd, die verklaringen voor de aansluitingsproblemen op de arbeidsmarkt zoeken aan de *aanbodzijde*. Hierbij is de aandacht gekoncentreerd op de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt en speelt één beroepsbepaalde diskrepantie, die nog niet is vermeld, de hoofdtoon, namelijk de diskrepantie tussen vraag en aanbod binnen een beroepsrichting (en -niveau), c.q. de *diskrepantie tussen de voor de functie-uitoefening vereiste vaardigheden en de vaardigheden waarover werklozen beschikken* ('inhoudelijke diskrepantie').

Hartog heeft zijn onderzoek met name gericht op de mogelijkheid van een verslechtering in de aansluiting tussen beroepsrichtingen ('tussenfrikctie') en/of binnen een beroepsrichting ('binnenfrikctie'). Naarmate het accent meer op het eerste dan op het tweede blijkt te liggen is er sprake van een toegenomen heterogeniteit op de arbeidsmarkt of van een slechtere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Ook deze laatste mogelijkheid heeft een structureel karakter, in die zin dat zij alleen door beleidsmatig ingrijpen hersteld kan worden.

Het boek begint met een uitgebreide vergelijking van de geregistreeerde werkloosheid en de aangemelde vakatures op kenmerken als regio, geslacht, opleiding, beroepsgroep. De auteur wijdt vervolgens een hoofdstuk een stroomgegevens op de arbeidsmarkt en aan de duur van de werkloosheid en eindigt met een uitgebreid hoofdstuk over onderwijs. Deze opbouw ligt voor de hand. Eerst aan de hand van bestandsgegevens vaststellen waar werkloosheid en openstaande vraag zich gelijktijdig manifesteren, vervolgens met behulp van de stroomgegevens proberen vast te stellen of er sprake is van een toegenomen verloop of van aansluitingsproblemen (dit laatste moet zijn uitdrukking vinden in een toenemende duur van de werkloosheid en een afgenomen arbeidsmobiliteit). Met behulp van de onderwijsgegevens kan — in het laatste geval — getracht worden te achterhalen of er sprake is van een niveau- of van een inhoudelijke diskrepantie. Gegeven deze opbouw is het spijtig te moeten konstateren dat de

samenhang tussen de diverse hoofdstukken gebrekkig is. De auteur komt niet verder dan het bij elkaar brengen van een aantal samenhangende aspecten. Voor een deel hangt dit samen met de weerbaarheid van de te behandelen problematiek en het sekundaire-dataprobleem. Anderzijds ook met de uitstapjes die de auteur zich veroorlooft, waardoor met name de samenhang van het onderwijs-hoofdstuk met de vorige hoofdstukken zoek raakt. Het gevolg is dat het boek weliswaar een groot aantal interessante gegevens oplevert, maar dat de verheldering van de knelpunten op de arbeidsmarkt (met name van het aansluitingsprobleem) geringer blijft dan mogelijk zou zijn geweest. Hier heeft ook het bewust afzien van een theoretisch uitgangspunt de auteur waarschijnlijk parten gespeeld. Dit had namelijk kunnen bijdragen tot die samenhang, die het boek nu zo ontbeert. De idee van Hartog om de feiten voor zichzelf te laten spreken heeft bovendien tot gevolg dat ieder zich zijn materiaal kan toeëigenen, zodat het boek in theoretische discussies geen rol van betekenis zal spelen.

In het hoofdstuk over de vergelijking tussen geregisteerde werkloosheid en openstaande vraag konkludeert de auteur dat (voor mannen) met name de 'binnenfrikities' zijn toegenomen. Dat wil zeggen dat sedert 1967 zich vooral aansluitingsproblemen *binnen* beroepsgroepen voordoen. Aannemende dat deze konstatering juist is, zijn nog verschillende gevolgtrekkingen te maken. Voor de hand ligt te konkluderen dat er sprake is van een structurele toename van de inhoudelijke diskrepantie tussen vraag en aanbod. Een andere mogelijkheid is dat beroepsgroepen nog te breed gedefinieerd zijn en dat onder de zogenaamde homogene beroepsgroep zich verschillende beroepen verschuilen. Binnenfrikities op het niveau van beroepsgroepen zouden 'tussenfrikities' op een lager aggregatieniveau zijn. Hartog lijkt naar deze mening over te hellen, want hij stelt op p. 187 dat: "De sterk toegenomen binnenfrikities na 1967, m.n. voor mannen in verband gebracht kunnen worden met de geconstateerde groei van de heterogeniteit op de arbeidsmarkt." Aangezien de auteur zich het arbeidsintensieve werk van een verdere uitsplitsing van de beroepsgroepen heeft willen besparen, heeft hij niet kunnen waarnemen of de door hem gesignaleerde toename van aansluitingsproblemen binnen beroepsgroepen het gevolg is van inhoudelijke diskrepancies of van een toenemende arbeidsdeling (segmentatie), waardoor richtingsdiskrepancies steeds waarschijnlijker en moeilijker te voorkomen worden.

In een regionaal onderzoek in het GAB-rayon Rotterdam¹ is deze desaggregatie wel toegepast. Hier heeft men de beroepsgroep machinebankwerker uitgesplitst in drie beroepen. Men achtte dit

noodzakelijk omdat de (drie) onderscheiden beroepen zich qua ervaringsniveau en vakbekwaamheid sterk van elkaar onderscheiden en dus 'non-competing' zijn. Opmerkelijk waren de konklusies uit dit onderzoek. Voor twee van de drie beroepen bleken de diskrepancies tussen vraag en aanbod vooral betrekking te hebben op het kenmerk leeftijd. Werkgevers accepteerden geen sollicitanten die ouder waren dan 45 jaar. Vijftig procent van de ingeschreven werklozen waren ouder dan 50 jaar. Voor het derde beroep (machinebankwerker) bleek het aansluitingsprobleem samen te hangen met het niet overeenstemmen van gevraagde en aangeboden opleiding. Waar ze echter wel overeenstemden vielen ook hier de werklozen af die ouder waren dan 45 jaar. Binnenfrikities blijken dus op een lager niveau tussenfrikities te kunnen zijn, maar het is ook mogelijk dat er geen sprake is van een aansluitingsprobleem, maar van diskriminerende selectiekriteria.

Uit het boek van Hartog is niet af te leiden welke van deze mogelijkheden nu het meest doorslaggevende is (geweest). Langs de weg van de vergelijking van de bestandsgegevens van de geregistreerde werkloosheid en openstaande vraag heeft hij de aard van het aansluitingsprobleem niet echt kunnen verhelderen.

Nu had Hartog de mogelijkheid in het volgende hoofdstuk langs een andere weg in te gaan op de achtergronden van de markt-imperfekties. De gelijktijdige aanwezigheid van een omvangrijk werklozenbestand en van een groot aantal vacatures had ook kunnen duiden op *toenemend verloop* op de arbeidsmarkt. Werkloosheid ten gevolge van binnenfrikities zou dan min of meer identiek zijn met fiktiewerkloosheid of met korststondige werkloosheid (minder dan drie maanden). Aanduidingen in deze richting bestaan. Zo publiceerde de Algemene Werkgeversvereniging (AWV) indertijd een door weinigen — ook niet door Hartog — aangehaald rapport, waaruit bleek dat "bij ten minste 2/3 tot 3/4 van de betrokken bedrijven de vacatures binnen drie maanden worden vervuld. (...) Met andere woorden, de vacatures worden wel vervuld, maar de vervulling duurt langer dan wenselijk wordt geacht".²

Waar nu de analyse van de markt-imperfekties langs de weg van de bestandsgegevens op het aggregatieniveau was gestrand, had de auteur langs de weg van de (toch al betere) stroomgegevens kunnen

1. Openbaar Lichaam Rijnmond en Gewestelijk Arbeidsbureau Rotterdam, *De aansluitingsproblematiek in het G.A.B.-rayon Rotterdam*, Rotterdam, februari

1981.
2. Algemene Werkgevers-vereniging, *Arbeidsmarkt in beweging*, Haarlem, februari 1979, p. 6.

proberen tot een nadere uitspraak te komen. In het hoofdstuk over stroom en duur had hij dan data moeten aanvoeren over de in- en uitstroom van de geregistreerde werklozen en van de vakatures. Hartog voert wel gegevens aan over de in- en uitstroom van de geregistreerde werkloosheid van 1958 tot 1975, maar bij de vergelijking tussen werkzoekenden en vakatures wordt niet de uitschrijving vermeld, maar de plaatsing door het arbeidsbureau (dat wil zeggen dat de uitschrijving ten gevolge van het vinden van een baan of het vervullen van een vakature buiten het arbeidsbureau om — en dit betreft het merendeel — niet wordt vermeld). Dit hoofdstuk lijkt ook min of meer los te staan van het vorige. Hartog verbindt dit hoofdstuk niet met de discussiepunten naar aanleiding van het vorige hoofdstuk en het schijnt hem hier meer te gaan om de ontwikkeling van de duur van de werkloosheid en het functioneren van de arbeidsbureaus dan om de markt-imperfekties. De konstatering dat de gestegen werkloosheid onder mannen (tussen 1958 en 1975) samengaat met een stijging van de verwachte werkloosheidsduur (terwijl bij vrouwen de instroom eveneens een rol speelt) zal wel weinigen verbazen, maar geeft geen uitsluitsel over de aard van de markt-imperfekties, die Hartog wilde verhelderen. We weten dat de werkloosheidsduur vooral stijgt onder de ouderen en het zou dus mogelijkerwijs kunnen samenhangen met selectie-eisen. Maar het is de vraag of de duur op zich iets zegt over het functioneren van de arbeidsmarkt. Per slot van rekening had het vraagtekort (zelfs in 1972 al) proporties aangenomen, die sedert 1958 nog niet eerder waren voorgekomen. In de discussie over de vraag, of het verloop op de arbeidsmarkt of de segmentatie of de inhoudelijke aansluiting debet is aan de markt-imperfekties, kunnen de gegevens die de auteur aandraagt over de arbeidsmobiliteit al evenmin een rol spelen, aangezien deze slechts de periode 1957-'65 bestrijken. Over 1976-'77 zijn alleen gegevens beschikbaar over het vrijwillig verloop. Deze bleek — in vergelijking met vroegere perioden — nogal drastisch te zijn verminderd. Maar ook dit zal weinigen verwonderen.

Over de rest van het boek van Hartog wil ik kort zijn. In het hoofdstuk over onderwijs onderzoekt de auteur of er een verandering is opgetreden in het relatieve aandeel van de beroepsgerichte opleiding ten opzichte van de algemeen vormende. Dit naar aanleiding van de klacht dat er te weinig aan vakopleiding wordt gedaan. Hij constateert dat er zich in het volledig dag-onderwijs sedert 1930 geen grote wijzigingen in deze verhouding hebben voorgedaan. Aangezien hij echter niet naar de inhoud van de opleiding heeft gekeken, blijft een bevredigend antwoord op de geuite klacht uit. Het meest opvallende is dat Hartog de discussie

over de slechte opleiding van schoolverlaters niet verbindt met een ook door hem waargenomen verschijnsel, namelijk de *toename van het bedrijfsspecifieke karakter van functies*. Hierdoor ontstaat per definitie een kloof tussen de (niet op een speciaal bedrijf gerichte) beroepsopleiding en de bedrijfsspecifieke functie-eisen.

In plaats van deze discussie aan te gaan gebruikt Hartog de rest van dit hoofdstuk voor het berijden van een van zijn stokpaardjes, namelijk de relatie tussen de ontwikkeling van de onderwijsdeelname en de inkomensverdeling. Dit is het meest verwarrende deel van het boek. Plotseling worden een aantal theorieën van stal gehaald, die aanleiding geven tot in de vorm van 'als-dan'-konstrukties geformuleerde hypothesen, zoals: als de spreiding van het vereiste opleidingsniveau groter is dan de spreiding van het aanwezige opleidingsniveau, dan zal een individu met een hoger dan gemiddeld opleidingsniveau in een baan komen waar het vereiste niveau hoger is dan het aanwezige niveau (p. 128). Hoe het laat Hartog zien aan de hand van simpele tabellen, die hij ontleent aan het onderzoek van Conen en Huygen. De ingewikkelde 'empty boxes' blijken nutteloos en nodeloos opgevoerd te zijn.

Hartog onderschrijft de konklusies uit het onderzoek van Conen en Huygen dat het gemiddelde funktieniveau voor handarbeiders is gedaald, terwijl voor hoofdarbeiders geldt dat zich een polarisatie rond het gemiddelde funktieniveau heeft voltrokken. Hartog verbindt hieraan de merkwaardige konklusie, "dat de passende aansluiting van opleidings- en funktieniveau frequenter is geworden" (p. 185), zodat er sprake is van "een evenwichtiger resultaat" (p. 184). (Hartog vooronderstelt hierbij dat het voor de functies vereiste opleidingsniveau gemiddeld hoger ligt dan het genoten opleidingsniveau.) Ook al zou de opmerking over de aansluiting feitelijk korrekt zijn, dan nog is de konklusie vreemd geformuleerd, tenzij ze cynisch is bedoeld. Want wat zijn de gevolgen indien deze tendentie zich voortzet? De technologische ontwikkeling is geen garantie (meer) voor het afschaffen van ongeschoolde arbeid, maar kreëert deze zelfs. Nú al is het een probleem mensen te vinden die de ongeschoolde arbeid willen verrichten. De niveaudiskrepanctie zal niet alleen toenemen door de (moeilijk af te remmen) toename van de onderwijsdeelname, maar ook ten gevolge van de funktiedegradatie. De perspectieven in het werk nemen af, mensen komen steeds eerder op het eindniveau: met andere woorden de vertikale mobiliteit zal verminderen! Nee, deze konklusie van Hartog is een ongelukkige afsluiting van een toch al niet erg gelukt boek.

Konkluderend kan vastgesteld worden dat Hartog niet geslaagd is in zijn opzet. Het boek verheldert de discussie over de knelpunten

niet echt, daarvoor is het te fragmentarisch van karakter en daarvoor zijn er teveel problemen met de aangevoerde data. Doordat een expliciet theoretisch uitgangspunt ontbreekt kan ieder optreden als vertolker van de 'echte' konklusies die uit het boek te destilleren zijn. Tegengesteld aan zijn intentie zal zijn boek brandstof zijn voor het nu nog smeulend vuur. Hartogs inspanningen hadden een beter lot verdiend.

2 Economie van de arbeid

Het boek van De Galan heeft een vrij traditionele opbouw. Eerst worden vraag en aanbod naar arbeid(skracht) besproken (op makro-, meso- en mikroniveau), vervolgens enkele verschijningsvormen van werkloosheid en de werkloosheid onder enkele groepen (jongeren, vrouwen). Er wordt een kort hoofdstuk gewijd aan het arbeidsmarktbeleid en het boek wordt afgesloten met een uitvoerige behandeling van loonvormingstheorieën.

Ook qua benadering doet het boek traditioneel aan. De auteur beperkt zich tot de arbeid die in loondienst en door zelfstandige ondernemers wordt verricht met geen andere motivering dan dat dit het algemeen gebruik is (p. 12). Zo wordt ook geen aandacht besteed aan de interne structuur van arbeidsorganisaties, om niet te sterk af te wijken van gangbare beschouwingen (p. 15). Verder beperkt het boek zich tot de economische aspecten van de arbeid en dus tot de aanwending en allokatie van arbeid (p. 13).

Deze beperkingen worden vooral door praktische overwegingen gemotiveerd. Men moet er begrip voor opbrengen dat een boek niet alles kan behandelen en dat de auteur er voor kiest aan te sluiten bij de gangbare praktijk. Zo neutraal als de auteur het wil laten lijken zijn de keuzes echter niet.

Zo heeft het achterwege laten van een verklaring voor de arbeidsdeling tussen arbeid binnens- en buitenshuis tot gevolg dat het voor vrouwen typerende patroon van in-, uit- en herintrede op de achtergrond verdwijnt en bijna geen rol speelt in de verklaring van de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt (zie pp. 133-134). Het buiten beschouwing laten van de interne structuur van de arbeidsorganisatie betekent niet alleen dat het boek daardoor gelukkig minder dik is geworden, maar ook dat niet wordt ingegaan op de organisatie van de arbeid. In feite ontnemt de auteur de *sociale kontekst* aan het allokatie- en aanwendingsproces van de arbeid. Arbeidskracht wordt aangeboden en gehuurd in een geatomiseerde en anonieme omgeving. De behandeling van loonsystemen en van loonstrukturen kan het niveau van een technische beschrijving niet overstijgen, nu ze worden ontkoppeld van de interne organisatie en de functies die ze hier innemen. In deze anonieme omgeving

verdwijnt tevens de notie dat de allokatie van arbeidskracht over arbeidsplaatsen tevens de allokatie van arbeidsplaatsen — die verschillen in inkomen, status en autonomie — over *aanbieders van arbeidskracht* impliceert. Dat dit verdelingsaspect niet aan de orde komt is eveneens gangbaar, maar heeft tot gevolg dat belangrijke problemen (de sociale ongelijkheid op de arbeidsmarkt, de concurrentie om banen, de diskriminatie op de arbeidsmarkt), voor zover ze al aan de orde komen, zwaar onderbelicht worden. In feite heeft De Galan het ook niet over de allokatie en de aanwending van arbeidskracht, maar over kwantitatieve tekorten en overschotten op de arbeidsmarkt. De praktische overwegingen van de auteur hebben dus allerlei inhoudelijke reperkussies, die eigenlijk een inhoudelijke motivering vragen.

De bovenstaande kritiek kan bevreemding verwekken, waar zij een auteur betreft die zelf nogal wat kritiek heeft op de gestroomlijnde economische analyses van de arbeidsmarkt, met de daarin vervatte verontachtzaming van de rol van normen, instituties en machtsfactoren. De controverse tussen *ekonomische* (of markt-) theorieën en *institutionele* (of machts-) theorieën is als het ware een verbindende schakel in zijn boek. De Galan weet aan deze controverse theoretisch echter geen handen en voeten te geven. Zijn kritiek op de ekonomische benadering overstijgt niet het niveau van de kritiek van de man uit de praktijk. De procedure is meestal dat De Galan eerst de ekonomische benadering breed uitmeet om deze vervolgens krachtig te relativeren. Ik zal hiervan enige voorbeelden geven.

De Galan zet het aanbod van arbeidskracht op mikroniveau uiteen met behulp van isonutskurven, waarna hij konkludeert: "Al met al is de micro-arbeidstijdtheorie dus te eenvoudig, ten dele onrealistisch en ook aanvechtbaar qua uitgangspunten. De theorie biedt een zeker raamwerk, dat op verschillende manieren moet en kan worden aangevuld" (p. 54).

Bij de behandeling van de loontheorieën wordt eerst de ekonomische grensproductiviteitstheorie uiteengezet, waarna wordt opgemerkt: "Al met al blijft er van de verklarende waarde van de marginale produktiviteitstheorie niet veel over" (p. 177). Bij de bespreking van institutionele theorieën blijkt de aldus gekritiseerde theorie het kernstuk te vormen in de behandeling van de vakbondsstrategie (p. 190).

De impasse waarin de auteur zich (in theoretisch opzicht) bevindt blijkt het duidelijkst uit de paragraaf, waarin De Galan een balans opmaakt na de behandeling van diverse loontheorieën. Zo merkt hij op pp. 202-203 op dat er weliswaar duidelijke verschillen zijn tussen markt- en machtstheorieën, maar dat de verschillen minder

groot zijn dan in eerste instantie lijkt, dat er overlappingsen bestaan en dat er geleidelijk geïntegreerde benaderingen worden ontwikkeld. En, zo konkludeert De Galan, "de recente integratie-pogingen zijn gebaseerd op modernere en meer volledige markt- en machtstheorieën. De vertrekpunten van de auteurs lopen nog wel uiteen, maar na een aanvankelijke benadering vanuit één der richtingen wordt in een deel van de literatuur de andere beschouwingwijze min of meer compleet toegevoegd. Zo komen dus totaalbeelden tot stand. Deze kunnen macro-economisch van aard zijn en houden dan meestal een schets van beide stromingen in, zonder dat van een werkelijke integratie en van een afgeronde, determinerende theorie kan worden gesproken. De losse stukken van de legpuzzel bestaan wel, maar het in elkaar passen vindt niet plaats" (p. 203).

Deze uiteenzetting is een rake typering van de werkwijze van De Galan zelf. Hij vertrekt vanuit de markttheorie en voegt daar aspecten van macht, instituties en gewoonten aan toe, zonder dat er een integratie plaatsvindt en blijft daardoor uiteindelijk steken in een enerzijds-anderzijds verklaring: "Enerzijds zijn er economische (markt)factoren in het geding: (...). Anderzijds hebben ook institutionele factoren invloed: (...)" (p. 215). Vanuit theoretisch gezichtspunt een uiterst onbevredigende positie. De Galan is het slachtoffer geworden van zijn eigen eklektisch streven, van zijn pogingen diverse theorieën te integreren tot één omvattende theorie van de arbeidsmarkt. Daarnaast differentieert hij niet tussen een theoretisch en een empirisch bepaald begrip *macht*. Waar macht op theoretisch niveau een verhouding uitdrukt, dus een relationeel begrip is, hanteert De Galan een substantieel begrip macht, de empirisch gemeten en meetbare macht. Hij refereert aan empirisch onderzoek naar machtsinvloeden, maar realiseert zich niet dat juist de onvolmaaktheid van de meeste theorieën verhindert, dat langs empirische weg theoretische controverses worden opgelost (hetgeen verwonderlijk genoemd mag worden aangezien dit de essentie is van het door hem aangehaalde boek van Perlman³). De Galan raakt dus verzeild in allerlei meetproblemen, die hem tot de vermelde enerzijds-anderzijds verklaring brengen; deze onvruchtbare positie had hij wellicht kunnen vermijden door eerst op theoretisch niveau een relationeel machtsbegrip te ontwikkelen en vervolgens te wijzen op de problemen bij het vaststellen van het substantiële element van het (de) machtsbegrip(pen).

De Galan had zijn integratieproblemen ook kunnen voorkomen,

3. R. Perlman, *Wage Determination: Market or Power Forces*, Boston 1965.

door simpelweg geen integratie na te streven. Theorieën verschillen niet alleen omdat ze verschillende verklaringen voor dezelfde problemen hebben, maar ook vaak omdat ze zich verschillende problemen stellen. De moeilijkheden waarin De Galan verstrikt raakte hebben grote overeenkomsten met die binnen het *Nationaal Programma Arbeidsmarktonderzoek* (NPAO). Binnen dit programma bestaan vier onderzoeksklusters: de ontwikkeling van een ekonometrisch model van de arbeidsmarkt (het kernmodel), diskrepanties op de arbeidsmarkt, verdelingsproblemen op de arbeidsmarkt en het arbeidsmarktbeleid.⁴ Bij het diskrepantie-onderzoek gaat het om knelpunten in de personeelvoorziening; sluiten vraag en aanbod bij elkaar aan, vinden werkzoekenden en leegstaande arbeidsplaatsen elkaar? In het verdelingsonderzoek gaat het om de vraag hoe de verdeling van arbeidsplaatsen (met verschillen in inkomen, status en dergelijke) tot stand komt. De opzet was dat het kernmodel zou functioneren als coördinatie-instrument voor alle onderzoeksklusters. De integratie van het kernmodel met de diskrepanciekluster bleek wel mogelijk, maar de integratie met het verdelingsonderzoek bleek op grote problemen te stuiten. Dat de integratie in het eerste geval wel mogelijk bleek, kwam zowel door overeenkomsten in theoretische structuur (neoklassieke makrotheorie en mikro-ekonomische zoektheorie), als ook door eenzelfde kennisbelang (worden arbeidsplaatsen vervuld?). In het tweede geval verschilden zowel de theoretische structuur (markt- versus machtstheorie) als het kennisbelang. Binnen het NPAO heeft dit probleem tot de konklusie geleid dat het vruchteloos was de integratie van al de onderzoeksklusters te blijven nastreven. Men heeft besloten dat het verstandiger is de verschillen tussen de benaderingen serieus te nemen en meerdere (deels concurrerende) theorieën tot ontwikkeling te brengen. Deze weg nu had De Galan ook kunnen inslaan.

Alvorens de bespreking van de *Economie van de arbeid* af te sluiten, wil ik nog twee zaken aan de orde stellen. Het eerste betreft de behandeling van de rol van de *overheid*. In het hoofdstuk over het arbeidsmarktbeleid toont de auteur aan hoe groot de invloed van de overheid op bijvoorbeeld de arbeidsvoorwaarden kan zijn. Op p. 240 merkt hij op: "Verder gaat de overheid, wanneer zij als 'derde partij' in de onderhandelingen meedoet. (...) Dit soort beleid is in Nederland veel gevoerd en in de jaren zestig en zeventig tot het normale patroon in ons land gaan behoren." Des te opmerkelijker is dan dat in de behandeling van onderhandelingstheorieën de

overheid, als derde partij, ontbreekt. Mogelijkerwijs beschouwt de auteur de overheid niet echt als een derde partij, met eigen belangen, maar als een neutrale arbiter die het algemeen belang dient. Dit zou dan nog wel enige verduidelijking hebben mogen verdienen; een overheid kan kennelijk zowel het algemeen belang dienen door lonen te verhogen (de invoering van een minimumloon bijvoorbeeld) als door deze te verlagen (een loonmaatregel indienen). Maar waar het in feite om gaat is dat De Galan een theorie over de staat hanteert, die hij niet expliciteert, noch legitimeert.

Tot slot wil ik wijzen op een irritante slordigheid in het boek. Op p. 91 wordt onder andere verwezen naar een artikel van Conen en Huygen in de kontekst van de konstatering dat het scholingsniveau van het arbeidsaanbod sneller stijgt dan dat van de vraag doordat het gemiddelde scholingspeil van de beroepsbevolking snel toeneemt. In het aangehaalde artikel wijzen de auteurs er juist op dat het scholingsniveau van het arbeidsaanbod sneller stijgt dan dat van de vraag, omdat het scholingsniveau van de vraag daalt! In de discussie over de kontroversiële relatie tussen technologische ontwikkeling en de ontwikkeling van de kwaliteit van de arbeidsplaatsen heeft het artikel van Conen en Huygen een belangrijke rol gespeeld. De Galan negeert deze discussie en plaatst Conen en Huygen in een kontekst waarin zij niet thuis horen.

Het zal wel duidelijk zijn dat mijn konklusie over *Economie van de arbeid* niet onverdeeld positief is. Het boek is informatief, het is helder geschreven en kan een vergelijking met vele anderstalige inleidingen ruimschoots doorstaan. Als wetenschappelijke inleiding schiet het echter tekort. Te vaak wordt een theoretisch relativisme geëtaleerd op het niveau van het gezonde-verstand-denken. De student wordt uiteindelijk afgescheept met een theorie van de arbeidsmarkt, die de marginale produktiviteitstheorie nog steeds als kernstuk heeft plus 'nog wat'. Gezien de wijze waarop de auteur met theoretische problemen omgaat, wekt hij ook niet de indruk dat theorieontwikkeling zijn grootste aandacht heeft. De Galan is vooral de man van de praktijk gebleven, voor wie de theorie slechts de legitimatie van het beleid vormt.

3 Epiloog

Dè Nederlandse keuken van de arbeidsmarktanalyse bestaat niet. Naast de economische bestaat er een sociaal-wetenschappelijke. Van deze twee biedt de eerste ongewtjfeld het meest eenzijdige menu. Het aantal gebruikte ingrediënten is beperkt, omdat uitsluitend die ingrediënten gebruikt worden die gekwantificeerd

zijn. De gerechten beperken zich tot voornamelijk statistische analysetechnieken. Iets vreemds, bijvoorbeeld een interdisciplinair gerecht hoeft men er niet te verwachten. Iets nieuws staat ook zelden op de kaart. Ondanks dat alles al zo vaak uitgekauwd is, is de keuken nog steeds gerenommeerd. Het traditionele denken heeft nog steeds een aureool van degelijkheid. Ten onrechte, zoals ik uit de bespreking van de beide boeken wil konkluderen.